

Poglavlje „Razni popisi: podobni, nepodobni, konfinirani, prognani i zatvarani istarski svećenici“ (227-253) donosi popise svećenika kojima se odobravala izvanredna pomoć, zatim popise za talijansku vladu „nepouzdatih“ svećenika, također i onih interniranih te protjeranih iz Italije. Nakon toga slijedi poglavlje „Politička instrumentalizacija crkvenih institucija – pokušaji i rezultati“ (255-287), koje tretira neke crkvene institucije vezane za istarsko područje koje su bile podložne političkoj instrumentalizaciji. Tu su, u prvome redu, Dječjačko sjemenište u Kopru i Centralno bogoslovno sjemenište u Gorici. Poglavlje Trogrličić završava detaljnim uvidom u centralnu, jezično-liturgijsku problematiku u vrijeme talijanske uprave u Istri. Knjigu završavaju „Zaključak“ (289-294), „Sažetak“ (295-297), autorov „Životopis“ (299-300) te „Popis izvora i literatura“ (301-308). Među rabljenim izvorima valja naglasiti fondove iz Arhiva Porečke i Pulske biskupije.

Osim što je ova knjiga Stipana Trogrličića dosad najbolja knjiga koja razmatra crkveno-političku situaciju između dva svjetska rata u Istri, spada i u bolje cjelovite znanstvene radove o razdoblju kada je Istra bila pod upravom Kraljevine Italije. Svakako bismo preporučili njezin prijevod na talijanski jezik (ili barem u sažetome obliku) uz dodavanje slikovnog materijala.

David Orlović

Mate Krizman, *Istra od talijanske okupacije 1918.*

do Londonskog memoranduma 1954., Pazin: Matica hrvatska, Ogranak Pazin, 2018., 463 str.

Budući da je u monografiji autor sažeo najbitnije društveno-političke prilike u Istri od kraja Prvoga svjetskoga rata do ukidanja Slobodnoga Teritorija Trsta, koje su nakon Drugoga svjetskog rata imale velik utjecaj na vanjsku politiku ondašnje Jugoslavije jer su prerasle regionalni karakter, posmrtno izdana knjiga politologa i publicista Mate Krizmana (1945. – 2015.) novi je pregledni prinos suvremenoj povijesti Istre, ali i Hrvatske. Knjigu sadržajno čine četiri poglavlja koja je autor kronološki rasporedio. Svako poglavlje donosi prikaz društvenih, političkih i povijesnih okolnosti. Monografija je obogaćena iscrpnom i brojnom literaturom, raznim kartografskim i tabličnim prikazima, faktografskim podacima i povijesnim činjenicama, koje je

autor dobio analizirajući više izvora za što vjerodostojniji i objektivniji prikaz turbulentnoga dijela hrvatske prošlosti.

Nakon „Proslova“ (7-8) urednika Željka Mraka, slijedi prvo poglavlje „Od okupacije Istre 1918. do kapitulacije Italije 1943. godine“ (11-138), a prvo njegovo potpoglavlje bavi se općim, društvenim, političkim i ekonomskim prilikama u Istri od talijanske okupacije do kapitulacije. Autor se osvrće na demografske promjene koje su se zbile kao posljedica fašizacije te kako je talijanska politika utjecala na položaj hrvatskoga i slovenskoga školstva i kulturnih društva u Istri u tom razdoblju. Detaljno opisuje vrlo težak položaj Hrvata i Slovenaca koji je vidljiv upravo u uništavanju obrazovanja na njihovim jezicima, što je dovelo do Gentileove reforme školstva 1923. Ubrzo se otvaraju i talijanske škole, koje su bile pod nadzorom talijanskoga fašističkog režima, te su deseci tisuća Hrvata i Slovenaca prisiljeni napustiti svoje domove. Za hrvatsku djecu iz Istre ubrzo su otvoreni đački internati na Sušaku te u Karlovcu i Zagrebu. Autor piše i o crkvenim prilikama u Istri za vrijeme fašizma, a detaljno se osvrnuo i na javne radove u tom razdoblju, poput izgradnje vodovodnoga sustava, izgradnje cesta te razvoja industrije i rudarstva. U ovome poglavlju saznajemo ponešto i o političkim prilikama u Istri u počecima Drugoga svjetskog rata te kako je tekao razvoj narodno-oslobodilačkog pokreta.

Poglavlje „Od kapitulacije Italije 1943. do oslobođenja i završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine“ (139-280) donosi zaista detaljan pregled događanja za vrijeme rata na istarskom poluotoku s mnoštvom podataka. Autor započinje također kronološki, s Pazinskim odlukama od 13. rujna, kada je proglašeno priključenje Istre Hrvatskoj. Slijedi prikaz uhićenja i obračunavanja s fašistima, kao i tzv. „crnoga egzodusa“ fašista. Poglavlje se nastavlja prikazom „Rommelove ofenzive“ i njemačkom okupacijom Istre, kada je istarski poluotok pretrpio teška stradanja stanovništva i desetkovanje partizanskih postrojbi. Sukladno s time, slijedi analiza toga poraza te kako je tekla reorganizacija vojnih jedinica, organa i organizacija narodne vlasti. Autor se detaljno osvrnuo i na pitanje razgraničenja u Drugome svjetskom ratu i hrvatsko-slovenskih odnosa, što je i danas aktualna tema. Prikazane su okupacijske, vojne, političke i promidžbene aktivnosti na području Istre i riječkoga područja. Kako autor kronološki opisuje događaje, tako pri samome kraju poglavlja donosi detaljan opis završnih operacija jugoslavenske Četvrte armije, odnosno kapitulaciju njemačkoga 97. korpusa, što je u

historiografiji poznato i kao Riječka bitka. Poglavlje je zaključeno prikazom oslobađanja Istre, osвете nad fašistima i završetka Drugog svjetskog rata u Europi.

U trećem poglavlju, „Poratno dvogodište Vojne uprave od 1945. do 1947.“ (283–372), Krizman opisuje složen mehanizam upravljanja Istrom do Pariškoga mirovnog ugovora 1947. Osvrt započinje uvodom u međusavezničke odnose te daje čitatelju na znanje kakvi su problemi bili oko zapadnih granica Jugoslavije te kakav je bio politički status Istre u tom razdoblju. Osvrnuo se i na društvene i gospodarske prilike u Istri te donosi prikaz prvoga poslijeratnoga popisa stanovništva Istre 1945. Između ostaloga, autor daje uvid i u prikaz dolaska Međusavezničke komisije za razgraničenje između Italije i Jugoslavije, prikazuje kakav je bio poslijeratni odnos Crkve i države, ali i Hrvata i Talijana u Istri. Nastavak poglavlja donosi ono što je odredilo budućnost u istarskoj regiji, a to su zaključci Mirovne konferencije u Parizu, uz poseban osvrt na svećenstvo i Božu Milanovića, koji je i sam sudjelovao na konferenciji. Osnivanjem Slobodnoga Teritorija Trsta (STT) i istarskim specifičnostima u primjeni zakona i propisa Hrvatske i Jugoslavije, zaokruženo je treće poglavlje.

Posljednje, četvrto poglavlje „Pod Jugoslavijom do Londonskog memoranduma 1947. – 1954. godine“ (373–447) prikazuje zadnju etapu kojom se bavi ova monografija, poslijeratno stanje s pokušajima oživljavanja gospodarstva i poljoprivrede, osnivanjem prvih seljačkih zadruga, kao i iseljavanjem u Italiju. Autor se osvrće i na brojne infrastrukturne promjene koje su zahvatile Istru, poput izgradnje željezničke pruge Lupoglav – Štališe. Prikazano je kako je sukob između Tita i Staljina 1948. utjecao na Istru te kakve su bile političko-diplomatske i medijske bitke oko STT-a. Knjiga završava osvrtom na Memorandum o prestanku postojanja STT-a te na probleme s kojima se Jugoslavija suočavala s Italijom do potpisivanja Ozimskih sporazuma 1975., kojima je trajno riješen problem razgraničenja između dviju država.

Knjigu *Istra od talijanske okupacije 1918. do Londonskog memoranduma 1954.* zaključuje bogat popis literature, arhivskih fondova i periodike te zemljovid i popis kratica (448–455). Zatim slijedi „Kazalo imena“ (456–460) te biografija Mate Krizmana (461–462). Ovo djelo pregledna je literatura u proučavanju jugoslavenskih odnosa s Italijom, kao i sveukupne istarske povijesti između dva svjetska rata i u poraću. Podaci koje Krizman donosi

rezultati su detaljne analize različitih izvora i literature. Zbog svega navedenog, knjiga će pronaći svoje mjesto u historiografiji hrvatske suvremene povijesti, međutim njezina praktična vrijednost je prije svega u tome što šira publika u jednom preglednom djelu može pronaći zaista veliki niz podataka, pažljivo obrađenih i objašnjenih.

Igor Jovanović

Alberto Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda in Venezia Giulia 1945-1954*, Monografie XV, Rovigno: Centro di ricerche storiche – Rovigno / Unione Italiana – Fiume / Università popolare – Trieste, 2018., 333 str.

Knjiga *Sport e guerra fredda in Venezia Giulia 1945-1954* Alberta Zanettija Lorenzettija objavljena je u Rovinju 2018. te donosi povijesni pregled sprege politike i sporta u Julijskoj krajini za vrijeme Hladnoga rata i neriješenoga graničnog pitanja između Jugoslavije i Italije. Koristeći se različitim povijesnim izvorima i pomno analizirajući objavljenu literaturu o toj problematici, autor je opisao kako je sport u poslijeratnoj atmosferi korišten za poboljšanje odnosa između vojnih vlasti i civilnoga stanovništva kroz organizaciju natjecateljskih događanja. Međutim, političko suprotstavljanje stvorilo je jaz između dviju sukobljenih strana, koji se proširio i na svijet sporta.

Pisana talijanskim jezikom, knjiga sadrži dvanaest poglavlja (izuzmemo li „Uvod“ [9-10] kao prvo), koja kronološki prate problematiku sporta i sportskih natjecanja. Prvo poglavlje, „Dall’occupazione nazista all’amministrazione alleata“ (11-28), donosi povijesni pregled posljednjih mjeseci Drugoga svjetskog rata, od nacističke okupacije do savezničke uprave. Po završetku rata slijedi „oporavak“ sportskih aktivnosti – iako nisu još postojale sportske udruge i aktivnosti, postojao je velik broj sportaša koji se htio natjecati. Atletičari i nogometaši su se ubrzo pojavili na igralištima i na atletskim borilištima unatoč općoj dezorijentaciji uzrokovanoj ratom i poslijeratnom političkom situacijom i nedostatku organiziranih sportskih natjecanja. Posebno se autor osvrnuo na odnos vojnih vlasti prema sportu i natjecanjima koja su vojne vlasti organizirale, poput nogometne utakmice 1945. između selekcije Trsta i reprezentacije vojnika Jugo-